

Richtlijn onderzoek milieubelasting

Richtlijn voor het meten van de milieubelasting van sportevenementen

**Werkgroep Evaluatie
Sportevenementen**

Datum: Februari 2015
Auteurs: Paul Hover (Mulier Instituut), Paul Peeters (NHTV) & Desirée Verbeek (NHTV)
Status: Versie 1.1 t.b.v. pilotproject

Inhoudsopgave

Verantwoording	3
1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding en doelstelling	4
1.2 Leeswijzer	5
2. Milieubelasting	6
2.1 Definitie	6
2.2 Sportevenementen en milieubelasting	6
2.3 Indicatoren	7
3. Vragenlijst en interview organisator	9
3.1 Vragenlijst	9
3.2 Interview organisator	10
4. Gegevensverzameling, analyse en rapportage	12
Literatuur	13
Bijlage 1 Inspiratielijst voor organisator	14
Bijlage 2 Afstandentabel landen	16

Verantwoording

Deze richtlijn biedt een door de WESP (Werkgroep Evaluatie Sportevenementen) erkend meetinstrument. Bij het gebruik van de richtlijn wordt gevraagd om dit te melden bij de secretaris van de WESP (Willem de Boer, willem.deboer@han.nl). De auteurs houden zich aanbevolen voor inhoudelijke feedback ten aanzien van het gebruik van de richtlijn: Paul Hover (p.hover@mulierinstituut.nl) en Paul Peeters (paul.peeters1000@gmail.com).

Deze richtlijn is één van de thematische richtlijnen die door de WESP ontwikkeld zijn. Naast de thematische richtlijnen is er een basismodule welke te vinden is op de website van de WESP: www.evenementenevaluatie.nl. Waar de voorliggende thematische richtlijn is gericht op het meten van specifieke effecten, gaat de basismodule in op algemene aspecten van onderzoek volgens de WESP-richtlijnen (zoals een 'basisvragenlijst' en de selectie van een methode van gegevensverzameling). De basismodule vormt een twee-eenheid met de voorliggende thematische module.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

In binnen- en buitenland wordt in uiteenlopende sectoren in toenemende mate nagedacht over duurzaamheid. Bij duurzaam handelen staan de actuele behoeften centraal (o.a. van producten, consumenten) zonder de behoeften van toekomstige generaties in gevaar te brengen. Hierbij dienen de lasten en lusten op een passende wijze over schouders verdeeld te worden. Duurzame ontwikkeling bestaat uit drie pijlers die kernachtig worden aangeduid met de termen *people*, *planet* en *profit*. Voorliggende richtlijn spitst zich toe op één van die pijlers, namelijk *planet*: de focus ligt op de belasting (dan wel ontlasting) van het milieu.

Sportevenementen zijn een bron van amusement voor velen, waaronder bezoekers, sponsors en deelnemers. Evenementen kennen echter ook een keerzijde. Voor organisatoren van evenementen, en hun stakeholders is het van belang zicht te krijgen op de mate en aard van de milieubelasting en hoe die eventueel te kunnen reduceren.

Het doel van het onderzoek dat met deze richtlijn kan worden uitgevoerd is het vaststellen van de mate waarin een sportevenement het milieu belast. De focus ligt hierbij op de doelgroepen organisator, deelnemers en bezoekers. Uitgangspunt is het streven naar het in kaart brengen van een korte reeks van indicatoren die relatief eenvoudig gemeten kunnen worden.¹ Daarnaast biedt deze richtlijn een handvat voor interviews met de evenementenorganisator (en andere betrokkenen), die waardevol kunnen zijn om inzicht te krijgen in voorwaarden en omstandigheden die (niet) hebben bijgedragen aan het inperken van de milieubelasting.

Aan de hand van deze richtlijn kunnen de eerste praktische ervaringen opgedaan worden met het – op hoofdlijnen – in kaart brengen van de milieubelasting. Ervaringen met het gebruik van de richtlijn worden door de WESP aangewend om de richtlijn aan te scherpen (zoals vragen in de vragenlijst aanpassen, schrappen of toevoegen).

¹ Deze richtlijn is voor een belangrijk deel geïnspireerd door drie documenten, namelijk de Sustainable Sport and Event Toolkit (Duffy & Dolf, 2010), de Milieubarometer voor Evenementen (Verstand, 2005) en de handleiding publieksevenementen van The Green Key (Stichting Keurmerk Duurzaamheid, Veiligheid en Kwaliteit, 2010). Laatstgenoemd document beschrijft de wijze waarop een evenementenorganisator in aanmerking kan komen voor een keurmerk (goud, zilver of brons). De voorliggende richtlijn leidt niet tot een vorm van certificering. Deze richtlijn kan beschouwd worden als een vereenvoudigde variant van, en mogelijk opmaat voor, het verkrijgen van het keurmerk van The Green Key.

1.2 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk gaat in op wat onder milieubelasting verstaan kan worden, hoe dit thema zich verhoudt tot sportevenementen en welke indicatoren centraal staan. De vragenlijst en de topiclijst voor de interviews met de organisator (en stakeholders) staan in hoofdstuk 3. In het vierde en laatste hoofdstuk staan gegevensverzameling, analyse en rapportage centraal. Bijlage 1 bevat een inspiratielijst voor de organisator om de milieubelasting in te perken. Bijlage 2 bevat een afstandentabel.

2. Milieubelasting

2.1 Definitie

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven richt deze richtlijn zich op een pijler van duurzaamheid. Dit is de pijler *planet*, waarbij de aandacht uitgaat naar milieu. Bij milieu gaat het in deze richtlijn om effecten van een sportevenement op de fysieke en natuurlijke omgeving en de leefbaarheid. Volgens Coalter & Taylor (2008) kan het meten van milieueffecten worden gezien als de tegenhanger (*dark side*, in hun woorden) van economische impactstudies. Economische impactstudies brengen in beeld welke additionele uitgaven als gevolg van het evenement gedaan worden, terwijl de milieubelasting in beeld brengt welke (schaarse) middelen daarvoor aangewend zijn.

Bij het meten van de milieubelasting speelt een groot aantal effecten een rol: van geluidhinder tot afval en van energiegebruik tot landschappelijke inpassing. Niet alle effecten zijn altijd relevant voor elk sportevenement. Bij sommige is geluidhinder van groot belang bij andere juist het energiegebruik of de effecten op de luchtkwaliteit. Vliegverkeer in het kader van een sportevenement (bijvoorbeeld in geval van buitenlandse deelnemers en bezoekers) kan worden beschouwd als een factor die de belasting van het milieu erg kan opdrijven. In mindere mate geldt dat ook voor het gebruik van de auto. Voor het meten van de milieubelasting bestaan verschillende indicatoren. Sommige daarvan zijn integraal en proberen een aantal effecten in één getal samen te vatten. De ecologische voetafdruk is een dergelijke indicator die grondgebruik, afval, energie en grondstoffen in één getal onderbrengt.

2.2 Sportevenementen en milieubelasting

Net als andere evenementen kunnen sportevenementen het milieu niet geheel ontzien. De organisator kan samen met stakeholders invloed uitoefenen op de mate waarin het milieu belast wordt. Hierbij valt te denken aan milieuaspecten waaronder afval en zwerfvuil, verkeerscongestie en geluidsoverlast.

Sportevenementen kunnen ook een aanjager zijn om milieubewustzijn te stimuleren. De Olympische en Paralympische Spelen van Seoel (1988) hebben bijvoorbeeld gezorgd voor aanleg van nieuwe watersystemen, schoonmaak van de Han rivier, openbaar vervoer en de realisatie van nieuwe parken (Preuss, 2004). Ook bij de Olympische en Paralympische Spelen in Londen in 2012 werd gestreefd naar het reduceren van milieubelasting (en duurzaamheid in het algemeen) én ervaringen te delen met andere organisatoren van grote en kleinere sportevenementen (Hover et al, 2012).²

² Een dergelijke legacy voor andere evenementen wordt middels deze richtlijn niet expliciet gemeten. Wel kan dit in een interview met de organisator aan de orde komen.

2.3 Indicatoren

Beleid

In deze richtlijn wordt het milieubeleid van de organisator geoperationaliseerd in vier dimensies met in totaal zestien indicatoren (tabel 2.1).

Tabel 2.1 Dimensies en indicatoren milieubelasting: beleid

A. Algemeen en interne organisatie	
1.	Beschikbaarheid schriftelijke beleidsverklaring milieuvriendelijk sportevenement
2.	Communicatie milieumaatregelen intern
3.	Communicatie milieumaatregelen extern
4.	Middelen voor realisatie milieuvriendelijk sportevenement
B. Locatie	
1.	Beschikbaarheid afvalwaterlozingsvergunning
2.	Beschikbaarheid klachten-/informatiepunt geluidsoverlast
3.	Beschikbaarheid klachten-/informatiepunt stankoverlast
4.	Beschikbaarheid klachten-/informatiepunt lichtoverlast
C. Vervoer	
1.	Beschikbaarheid vervoersplan
2.	Beschikbaarheid verbindingen openbaar vervoer
3.	Beschikbaarheid fietsen voor deelnemers/toeschouwers
4.	Beschikbaarheid andere milieuvriendelijke vervoersmogelijkheden (o.a. elektrisch vervoer)
5.	Beschikbaarheid fietsenstalling
6.	Beschikbaarheid parkeerbeleid en -voorzieningen
7.	Communicatie naar deelnemers/bezoekers over milieuvriendelijk vervoer
D. Catering en retail	
1.	Beschikbaarheid milieuvriendelijk, biologisch, fair trade, ecologisch inkoopbeleid (catering, retail)

De vier dimensies van milieu die worden onderscheiden zijn interne organisatie (en algemene zaken), locatie, vervoer en catering en retail.

Effecten

De effecten verwijzen naar de mate waarin een sportevenement heeft geleid tot milieubelasting. Hier gelden dezelfde dimensies als bij beleid (zie bovenstaand). Deze informatie wordt verzameld tijdens semi-gestructureerde interviews met de organisator en door middel van het afnemen van enquêtes met bezoekers en/of deelnemers.

*Tabel 2.2 Dimensies en indicatoren milieubelasting: effecten***A. Algemeen en interne organisatie**

1. Papierverbruik (kilo's) en aandeel gerecycled/FSC (%)
2. Totaal aantal gereisde kilometers met auto (organisatie+bezoekers+deelnemers)
3. Totaal aantal gereisde kilometers met trein (organisatie+bezoekers+deelnemers)
4. Totaal aantal gereisde kilometers met bus (organisatie+bezoekers+deelnemers)
5. Totaal aantal gereisde kilometers met tram/metro (organisatie+bezoekers+deelnemers)
6. Totaal aantal vliegreizen (organisatie+bezoekers+deelnemers)
7. Aandeel stakeholders met expliciete milieuvriendelijke missie

B. Locatie

1. Energielabel (A, B, C, D, E, F, G of H)
2. Elektriciteitsverbruik (kilowatt)
3. Gasverbruik (m3)
4. Watervverbruik (m3)
5. Afval (kilo's) en aandeel gerecycled (%)
6. Aantal klachten geluidsoverlast
7. Aantal klachten stankoverlast
8. Aantal klachten lichtoverlast
9. Effect op landschap, bodem en groen

C. Vervoer

1. Carbon footprint (o.b.v. vervoer en energieverbruik)
2. Aandeel bezoekers/deelnemers met auto (%)
3. Aandeel bezoekers/deelnemers met openbaar vervoer (%)
4. Aandeel bezoekers/deelnemers met fiets en/of te voet (%)
5. Aandeel bezoekers/deelnemers met vliegtuig (%)

D. Catering en retail

1. Aandeel biologische en fair trade voedingsproducten (% van totale inkoopwaarde catering)
2. Aandeel regionale voedingsproducten (% van totale inkoopwaarde catering)
3. Aandeel vegetarische voedingsproducten (% van totale inkoopwaarde catering)
4. Aandeel milieuvriendelijke producten retailassortiment (% van totale inkoopwaarde retail)

3. Vragenlijst en interview organisator

In dit hoofdstuk is de vragenlijst voor bezoekers en deelnemers opgenomen. Daarnaast is een topiclijst voor het interview met de organisator verwoord.

3.1 Vragenlijst

De standaardvragen dienen aan de vragenreeks toegevoegd te worden. De standaardvragen gaan onder meer in op geslacht en opleidingsniveau van de respondent. De aandachtspunten en de standaardvragen zijn opgenomen in de basisvragenlijst van de WESP.

Deze vragenlijst is gericht op de bezoeker. Bij een deelnemersonderzoek kan deze vragenlijst echter als uitgangspunt gehanteerd worden (waarbij natuurlijk 'bezoeker' door 'deelnemer' vervangen dient te worden).

1. Was u op de hoogte van de maatregelen die bij dit evenement getroffen zijn om de milieubelasting te beperken? U kunt hierbij denken aan het beperken van het watergebruik, het scheiden van afval en het stimuleren van gebruik van de fiets of het openbaar vervoer.

- Ja
- Enigszins
- Nee

2. Wat is de afstand – enkele reis - die u vanaf uw woonadres hebt afgelegd om naar dit sportevenement af te reizen? Als u de afstand niet weet, geeft u dan de naam van een gemeente of de postcode.

Aantal kilometers enkele reis: _____
Gemeente: _____
Land: _____
Postcode: _____

3. Met welk vervoermiddel bent u naar dit evenement gereisd? Indien u meerdere vervoermiddelen heeft gebruikt, dan graag uitgaan van het vervoermiddel waarmee u de langste afstand heeft afgelegd.

- Lopend
- Fiets
- Auto
- Tram, bus of metro
- Trein
- Vliegtuig
- Anders, namelijk _____

3.2 Interview organisator

Eenzijds is het interview met de organisator nodig om inzicht te krijgen in de mate waarin (en de wijze waarop) gestreefd is naar ontlasting van het milieu. Anderzijds kunnen interviews met de evenementenorganisator (en andere betrokken) waardevol zijn om inzicht te krijgen in voorwaarden en omstandigheden die (niet) hebben geleid tot belasting van het milieu. Dit is voor de organisator zelf interessant, maar – indien gedeeld – ook voor andere partijen in Nederland. Algemene informatie over interviews met de organisator staat in de basismodule.

Interview vóór evenement

- Zijn er doelstellingen ter vermindering van de milieubelasting?
- Indien er doelstellingen waren:
  - Hoe luiden deze?
  - Waren er specifieke doelgroepen?
    - Zo ja, waarom deze?
    - Zo nee, waarom niet?
- Zijn er afgeleide activiteiten (o.a. side-events/acties) gekoppeld aan deze doelstellingen?
- Hoeveel vrijwilligers waren er actief en hoeveel FTE betrof dit?

Interview na evenement

- Aan de hand van de aspecten uit tabel 3.1 dient het milieubeleid geïnventariseerd te worden.

Tabel 3.1 Beschrijving milieu-effecten

A. Algemeen en interne organisatie	
1. Papierverbruik (kilo's) en aandeel gerecycled/FSC (%)	%: ____
2. Totaal aantal gereisde kilometers met auto (organisatie+bezoekers+deelnemers)	Aantal: ____
3. Totaal aantal gereisde kilometers met trein (organisatie+bezoekers+deelnemers)	Aantal: ____
4. Totaal aantal gereisde kilometers met bus (organisatie+bezoekers+deelnemers)	Aantal: ____
5. Totaal aantal gereisde kilometers met tram/metro (organisatie+bezoekers+deelnemers)	Aantal: ____
6. Totaal aantal vliegreizen (organisatie+bezoekers+deelnemers)	Aantal: ____
7. Aandeel stakeholders met expliciete milieuvriendelijke missie	%: ____
B. Locatie	
1. Energielabel (A, B, C, D, E, F, G of H)	Label: ____
2. Elektriciteitsverbruik (kilowatt)	Kilowatt: ____
3. Gasverbruik (m3)	m3: ____
4. Watervverbruik (m3)	m3: ____
5. Afval (kilo's) en aandeel gerecycled (%)	kilo's: ____ % gerecycled: ____
6. Aantal klachten geluidsoverlast	Aantal: ____
7. Aantal klachten stankoverlast	Aantal: ____
8. Aantal klachten lichtoverlast	Aantal: ____
9. Effect op landschap, bodem en groen	Ja/Nee, toelichting: ____
C. Vervoer	
1. Carbon footprint (o.b.v. vervoer en energieverbruik)	Carbon footprint: ____ ^a
2. Aandeel bezoekers/deelnemers met auto (%)	Aandeel: ____
3. Aandeel bezoekers/deelnemers met openbaar vervoer (%)	Aandeel: ____
4. Aandeel bezoekers/deelnemers met fiets en/of te voet (%)	Aandeel: ____
5. Aandeel bezoekers/deelnemers met vliegtuig (%)	Aandeel: ____
D. Catering en retail	
1. Aandeel biologische en fair trade voedingsproducten (% van totale inkoopwaarde catering)	%: ____
2. Aandeel regionale voedingsproducten (% van totale inkoopwaarde catering)	%: ____
3. Aandeel vegetarische voedingsproducten (% van totale inkoopwaarde catering)	%: ____
4. Aandeel milieuvriendelijke producten retailassortiment (% van totale inkoopwaarde retail)	%: ____

^a In de tekst hierna wordt uitgelegd hoe deze waarde berekend kan worden

- Wat waren de belangrijkste lessen ten aanzien van het beperken van de milieubelasting?
- Wat waren de belangrijkste successen ten aanzien van het beperken van de milieubelasting?
- Welke onderzoeken zijn of worden er nog gedaan waarin de effecten van het evenement gemeten worden? Wie voert dat onderzoek uit en wanneer en bij wie komen die resultaten beschikbaar? Het gaat om alle studies, dus ook los van het thema milieu.

4. Gegevensverzameling, analyse en rapportage

Gegevensverzameling

Er zijn meerdere manieren om de gegevens te verzamelen. Voor een beschrijving van de voor- en nadelen van de methoden wordt verwezen naar de basismodule.

Analyse

Bij de analyse is het van belang om aan de hand van de tabellen 3.1 en 4.1 te rapporteren. Voor de berekening van de carbon footprint (CO₂ uitstoot, zie C1) dient de tool van Milieu Centraal gehanteerd te worden. Ga daarvoor naar onderstaande link en kies voor de knop "Advies op maat" in het midden van deze pagina.³

<http://www.milieucentraal.nl/themas/klimaat-en-milieuproblemen/klimaatverandering/klimaatcompensatie/bereken-uw-co2-uitstoot>

Vul de volgende gegevens in: totaal kWh energieverbruik, totaal m³ gasverbruik, totaal aantal kilometers dat bezoekers/deelnemers per auto hebben afgelegd (ga uit van een middenklasse auto die op benzine rijdt), totaal aantal kilometers dat bezoekers/deelnemers per trein hebben afgelegd, totaal aantal kilometers dat bezoekers/deelnemers per bus hebben afgelegd, totaal aantal kilometers dat bezoekers/deelnemers per tram/metro hebben afgelegd, aantal bezoekers/deelnemers dat per vliegtuig naar het evenement is gereisd (binnen Europa, of op kleine/middellange/lange/zeer lange afstand van Europa). Vervolgens berekent de website de totale uitstoot van het evenement. Deze waarde is het cijfer dat bij C1 ingevuld dient te worden. De uitstoot wordt voorzien van een toelichting en een advies om de CO₂ uitstoot te verlagen. Dat laatste is op huishoudens gericht en minder relevant voor een sportevenement. Milieu Centraal biedt op haar website ook informatie over de mogelijkheden van klimaatcompensatie (zie www.milieucentraal.nl).

Rapportage

De ervaring leert dat de resultaten meestal bondig en to-the-point gerapporteerd dienen te worden. Het is van belang dit met de opdrachtgever af te stemmen. Meestal worden onderzoeken gerapporteerd in een PDF-bestand (gegenereerd van een Word-document) of in een PowerPoint-formaat. In het geval van een rapportage in PowerPoint is het belangrijk dat het rapport eigenstandig te lezen is. Een mogelijk sjabloon voor de rapportage-opzet is opgenomen in de basismodule.

³ Hoewel deze webtool bedoeld is voor huishoudens, leent ze zich ook als instrument om de footprint van een sportevenement te bepalen.

Literatuur

Coalter, F. & Taylor, J. (2008). *Large Scale Sports Events: Event Impact Framework. Report to UK Sport*. Stirling: University of Stirling.

Duffy, A. & Dolf, M. (2010). *Sustainable Sport and Event Toolkit (SSET)*. Lausanne: International Academy of Sports Science and Technology.

Hover, P., Straatmeijer, J., Romijn, D. & Breedveld, K. (2013). *The story of London 2012. De maatschappelijke betekenis van de Olympische en Paralympische Spelen 2012*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Preuss, H. (2004). *The Economics of Staging the Olympic Games: A Comparison of the Games 1972-2008*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Stichting Keurmerk Duurzaamheid, Veiligheid en Kwaliteit (2010). *The Green Key. Handleiding publieksevenementen (jaarlijks terugkerende). 2011 t/m 2012*. Driebergen: Stichting Keurmerk Duurzaamheid, Veiligheid en Kwaliteit.

Verstand, D.J. (2005). *Milieubarometer voor Evenementen*. Driebergen: Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit.

Bijlage 1 Inspiratielijst voor organisator

Hierna is een kort overzicht van maatregelen opgenomen die ingezet kunnen worden om de milieubelasting te verlagen.

A – Beleid, communicatie en sponsoring

- Maak een informatie brochure voor stakeholders en leg daarin het milieubeleid goed uit (kan ook hoofdstuk zijn in een algemene brochure voor stakeholders, sponsors, toeleveranciers, etc.).
- Produceer en verspreid interne en externe informatiemiddelen en planningsschema's.
- Zet informatie over milieu in de folders, op de website, in brieven, en andere communicatie naar deelnemers/bezoekers.
- Gebruik gerecycled of FSC-papier voor de bedrijfsvoering.
- Eis FSC gelabeld papier voor al het drukwerk.

B – Locatieselectie en -beheer

- Energiebesparing: gebruik spaar- of LED-lampen, energiezuinige elektrische apparatuur, lichten uit waar mogelijk, automatische bewegingsschakelaars, zet thermostaten lager, stel eventuele openings- en sluitingstijden zodanig vast dat zoveel mogelijk van daglicht gebruik kan worden gemaakt, beperk het gebruik van buiten- en terrasverwarmers, sluit liever aan op het elektriciteitsnetwerk dan een losse generator te gebruiken en, in het laatste geval, let op dat het een stille en zuinige is.
- Waterbesparing: waterbesparende douchekoppen, inzet van zo mogelijk droge mobiele toiletten en instructies bij catering en schoonmakers.
- Afval: zorg voor mogelijkheden voor bezoekers/deelnemers om afval te scheiden, spreek af met cateraars dat verpakkingsarm wordt gewerkt, deel geen gadgets uit die snel in de vuilnisbak verdwijnen, haal badges na afloop weer op, probeer catering zo goed mogelijk te schatten zodat weinig voedsel overblijft, maak gebruik van gerecyclede materialen waar mogelijk.
- Geluid: denk na over geluidsbronnen, de locatie daarvan ten opzichte van windrichting (tegen de wind in zwakt lawaai veel sneller af dan met de wind mee), denk eraan op tijd te stoppen in de avond met lawaai en laat omwonenden weten wat het plan is (en houd je daar dan aan). Soms kan het helpen om omwonenden als gast uit te nodigen.
- Licht: denk na over de locaties en richting van licht en over het regime dat het werkelijk aan moet staan. Denk ook aan mogelijkheden om af te schermen wat niet nodig is voor het evenement.
- Carbon footprint bezoekers/deelnemers: spaar zoveel mogelijk energie en zorg voor zo energiezuinig mogelijk vervoer van deelnemers/bezoekers. Een bezoeker die over 1000 km met het vliegtuig komt heeft een carbon footprint die gelijk is aan tot 100 bezoekers die met de bus of trein van binnen Nederland reizen. Zorg bij internationale evenementen voor duidelijke adviezen aan deelnemers/bezoekers om per trein of bus te komen; regel OV-chipkaarten, geef de link naar NS HiSpeed, naar de dienstregeling van de Deutsche Bahn (waar heel Europa in zit), en naar 9292.nl (er zijn diverse taalversies) voor vervoer binnen Nederland. Hoe minder het aandeel auto hoe geringer de carbon footprint zal zijn. Zie ook onderstaand.

C – Vervoer

- Vanuit milieuoogpunt verdienen de fiets/lopen, touringcars, openbaar vervoer de voorkeur boven de eigen auto of, voor internationale evenementen, het vliegtuig. De ene locatie is aanzienlijk beter bereikbaar per fiets en/of OV dan de andere. Bij 9292.nl kunnen ondernemers en organisatoren een scan laten maken van de bereikbaarheid. Ook kun je daar een app in de evenement website aanschaffen die bezoekers/deelnemers uit het hele land direct de dienstregeling vanaf hun woonadres geeft.
- Zorg voor ruim voldoende fietsenstallingen, zorg voor snel en goed natransport in geval er geen station vlakbij is, maak afspraken met de OV bedrijven over de extra toeloop en combikaartjes of kortingen. Sluit openings- en sluitingstijden aan op tijden dat er goede OV verbindingen zijn. Geef mensen op de fiets een kleine korting. Regel zo mogelijk betaald parkeren en zet verkeersregelaars uit om het verkeer goed te begeleiden naar de verschillende parkeerplaatsen. Vooraf parkeerkaarten verkopen via de website is een manier om dit goed te regelen.
- Probeer vervoer voor de organisatie zoveel mogelijk, per (OV-)fiets te doen (medewerkers bijvoorbeeld) en probeer hybride of elektrische voertuigen in te zetten tijdens het evenement voor vervoer van goederen en personen (zoals shuttle bussen).

D – Catering en retail

- Bied een fors aandeel vegetarische, biologische en streekproducten.
- Zorg ook dat zaken als T-shirts, gadgets, souvenirs op een milieuvriendelijke manier zijn geproduceerd, bijvoorbeeld van biologisch katoen.

Bijlage 2 Afstandentabel landen

De tabel geeft de gemiddelde reisafstand enkele reis naar alle landen in de wereld.

Land	Afstand (km)	Land	Afstand (km)	Land	Afstand (km)
Afghanistan	5354	Guinee	4909	Pakistan	5986
Albanië	1670	Guinee Bisseau	4856	Panama	8836
Algerije	1950	Guyana	7604	Papoea Nieuw Guinea	14173
Amerika (Verenigde Staten van)	7390	Haiti	7515	Paraguay	10535
Angola	6851	Honduras	8913	Peru	10524
Antigua	6885	Hong Kong	9291	Philippijnen	10414
Argentinië	11458	Hongarije	1167	Polen	1100
Armenië	3283	Ierland	750	Portugal	1850
Aruba	7882	IJsland	2038	Portugal (Madeira)	2730
Australië	16661	India	6365	Puerto Rico	7179
Bahama's	7320	Indonesië	11357	Qatar	4922
Bahrein	4790	Irak	3786	Reunion	9505
Balearen (Mallorca, Ibiza)	1429	Iran	4067	Roemenië	1787
Bangladesh	7651	Israël	3315	Rusland	4344
Barbados	7125	Italië	1060	Rwanda	6489
België	200	Ivoorkust	5150	Saba	6991
Belize	8682	Jamaica	7874	Samoa	15783
Benin	5118	Japan	9317	Saoedi Arabië	4662
Bermuda	5872	Jordanië	3381	Schotland	808
Bhutan	7281	Kaapverdische eilanden	4750	Senegal	4620
Birma	8540	Kameroen	5429	Seychellen	7924
Bolivia	10399	Kazachstan	4425	Siberië (Irkutsk, Bajkal)	6175
Bonaire	7797	Kenia	6679	Sierra Leone	5127
Bosnië-Herzegovina	1238	Koeweit	4319	Singapore	10511
Botswana	8818	Kroatië	1099	Slovenië	992
Brazilië	8000	Kyrgizystan	5132	Slowakije	996
Brunei	10919	Laos	8614	Soedan	4761
Bulgarije	1752	Lesotho	9362	Solomon Eilanden	14750
Burkina Faso	4481	Letland	1339	Somalië	6731
Burundi	6604	Libanon	3191	Spanje	1463
Cambodja	9683	Liberia	5308	Sri Lanka	8306
Canada	5500	Libië	2263	St. Eustatius	6992
Canarische Eilanden	3173	Liechtenstein	650	St. Lucia	7143

Land	Afstand (km)	Land	Afstand (km)	Land	Afstand (km)
Centraal Afrikaanse Republiek	5480	Litouwen	1376	St. Maarten	6843
Chili	12000	Luxemburg	316	Suriname	7525
China	7831	Macedonië	1729	Swaziland	9142
Colombia	8846	Madagaskar	8935	Syrië	3266
Comoren	8110	Madeira	2730	Taiwan	9461
Congo	6369	Malawi	7879	Tanzania	7348
Cook eilanden	16315	Maldiven	8206	Thailand	9188
Costa Rica	9062	Maleisië	10205	Togo	5143
Cuba	7818	Mali	4560	Trinidad en Tobago	7473
Curaçao	7837	Mallorca, Ibiza	1429	Tsjaad	4563
Cyprus	2931	Malta	1963	Tsjechië	717
Denemarken	632	Marokko	2230	Tunesië	1772
Djibouti	5684	Marshall Eilanden	13274	Turkije	2211
Dominica	7036	Martinique	7093	Turkmenistan	4382
Dominicaanse Republiek	7361	Mauritanië	4215	Tuvalu	15123
Duitsland	541	Mauritius	9548	Uganda	6359
Ecuador	9565	Mexico	9211	Uruguay	11342
Equatoriaal Guinee	5627	Micronesië	11884	USA	7390
Egypte	3286	Moldavië	1722	Vanuatu	15905
El Salvador	9070	Monaco	974	Venezuela	7842
Engeland	523	Mongolië	6662	Verenigd Koninkrijk	523
Eritrea	5097	Mozambique	9112	Verenigde Arabische Emiraten	5171
Estland	1346	Myanmar	8540	Vietnam	8895
Ethiopië	5713	Namibië	8415	VS	7390
Fiji Eilanden	16170	Nederland	100	Wales	668
Finland (Noorden, Lapland)	2168	Nepal	6988	Wit Rusland	1523
Finland (Zuid, Merengebied, Helsinki)	1661	Nicaragua	9011	Yemen	5372
Frankrijk	467	Nieuw Zeeland	18586	Voormalig Joegoslavië	1420
Frans Guyana	7397	Niger	4326	Zaire	6301
Frans Polynesië	14787	Nigeria	4801	Zambia	7869
Gabon	5785	Noord Korea	8375	Zimbabwe	8213
Gambia	4736	Noorwegen	1255	Zuid Afrika	9030
Ghana	5216	Oekraïne	1819	Zuid-Korea	8887
Grenada	7163	Oezbekistan	3396	Zweden	1152
Griekenland	2174	Oman	5515	Zwitserland	684

Land	Afstand (km)	Land	Afstand (km)	Land	Afstand (km)
Guadeloupe	7051	Oost Timor	12784		
Guatemala	9088	Oostenrijk	938		